

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ

В. В. Карелін

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби України

На всіх етапах розвитку України система організації виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією засуджених, була одним із атрибутів держави та інструментів забезпечення її сталого функціонування. При цьому на кожному з етапів державотворення виникали нові ідеї, підходи та бачення ефективності пробації як потужного апарату публічного примусу. Наразі протягом усього періоду розвитку сфери організації виконання покарань, не пов'язаної з ізоляцією засуджених суверенної України, науковці та практики шукали оптимальну модель її функціонування, яка могла б належним чином не тільки забезпечити захист інтересів суспільства, а й відповідала б міжнародним стандартам.

Слід зазначити, що проблеми змісту діяльності уповноваженого органу з питань пробації досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні автори, а саме: І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, І. В. Боднар, В. М. Дрьомін, О. М. Джу́жа, Т. А. Де-

нісова, О. М. Звенигородський, О. Г. Колб, Л. Г. Остапчук, А. Х. Степанюк, В. М. Трубніков, С. І. Халимон, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін.

Зауважимо, що ця публікація спрямована на вирішення завдань щодо дослідження змісту діяльності уповноваженого органу з питань пробації, як передумови реформування системи виконання покарань України.

Одним із суб'єктів виконання покарань та реалізації кримінально-виконавчої політики держави є уповноважений орган з питань пробації, який входить до другої групи означених суб'єктів. У статті 13 Кримінально-виконавчого кодексу України визначено, що уповноважений орган з питань пробації у межах своїх повноважень забезпечує: здійснення нагляду за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей до трьох років; виконання пока-

рання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських і виправних робіт; реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів у порядку, визначеному ст. 57 цього Кодексу; здійснення інших визначених законодавством заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [1].

У Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України, об'єктивно

визнається неефективність системи виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та вказується, що процес їх виконання не забезпечує соціально-виховного впливу на засуджених і переважно полягає у формальному контролі за виконанням засудженими обов'язків, покладених на них судом.

Підвищення ефективності виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, передбачається досягти шляхом: створення правових і матеріально-технічних умов для реформування кримінально-виконавчої інспекції у службу пробації; розширення кола державних та недержавних організацій, що залучаються до діяльності, спрямованої на забезпечення соціально-психологічного, педагогічного та профілактичного впливу на засуджених; розроблення і впровадження системи реабілітаційних та корекційних програм для осіб, до яких застосовані покарання, не пов'язані з позбавленням волі, та осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; розроблення волонтерських програм, заходів постпенітенціарної опіки та соціального патронажу осіб, звільнених із місць позбавлення або обмеження волі; розроблення програм підготовки персоналу служби пробації; удосконалення механізму відповідальності за ухилення від відбування кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, особами, яким таке покарання призначено у порядку заміни покарання у виді позбавлення або обмеження волі більш м'яким на підставі рішення суду або акта про помилування [2].

На продовження зазначимо, що у наукових розробках з цього питання можна знайти аргументи підвищення необхідності реформування кримінально-виконавчої системи у напрямі ширшого використання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Покарання, що не пов'язані з позбавленням

волі, дають можливість широко залучати громадськість і трудові колективи до виправлення й ресоціалізації засуджених та контролю за їх поведінкою. Саме таке завдання визначено в п. 8.1 Мінімальних стандартних правил поводження із в'язнями, де зазначено, що необхідно заохочувати державні організації, приватний сектор і громадськість до надання підтримки громадським організаціям, які сприяють застосуванню покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства [3].

Дослідження сучасних напрацювань у сфері забезпечення прав засуджених осіб і діяльності системи виконання покарань дозволяє виділити деякі достатньо прогресивні думки, які засвідчують необхідність підвищення ролі та місця уповноваженого органу з питань пробації.

Пробація в Україні є відносно новим інститутом, який виконує досудову функцію, функцію виконання кримінальних покарань та пенітенціарну функцію. Орган пробації виконує покарання, не пов'язані з позбавленням волі, зокрема: громадські роботи, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю, він також веде облік осіб, звільнених з місць позбавлення волі з випробуванням, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Ураховуючи категорію осіб, які є суб'єктами пробації, наголосимо, що діяльність органу пробації покликана зменшити відсоток рецидиву серед засуджених до позбавлення волі. Таким чином, особа, засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, позбавляється морально-психічного тиску, який вона може отримати, перебуваючи у кримінально-виконавчих установах. Вона не втрачає соціальних зв'язків, уникає можливості отримання криміногенного

«зараження» особистості. Необхідно також зазначити, що утримання особи у виправній колонії є вкрай витратним в умовах сучасної економіки, а покарання, не пов'язані з позбавленням волі, які виконує служба пробації, вигідні з економічної точки зору. Саме тому збільшення у відсотковому значенні застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, є правильним кроком, показником подальшої гуманізації кримінальних покарань в Україні [4, с. 90].

20 січня 2010 року Комітетом міністрів Ради Європи було прийнято Рекомендацію CM/Rec щодо європейських правил пробації. Згідно з цими Правилами пробація була визначена як система виконання покарань, призначених правопорушнику, що передбачає коло заходів виховного впливу, таких, як нагляд, контроль та надання допомоги, що мають на меті залучення засудженого до суспільного життя та забезпечення безпеки суспільства.

«Фундаментом» пробації в Україні стала ратифікація Верховною Радою України у вересні 2014 р. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та прийняття Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [2] та Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні [5]. Щодо останньої, то в ній до основних заходів з розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх віднесено створення ефективної системи реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення. А одним із засобів досягнення цієї мети називається сприяння створенню служби пробації для неповнолітніх, однією з функцій якої має бути збір, узагальнення та надання суду інформації соціально-психологічного характеру про особу неповнолітнього правопорушника, а також забезпечення

здійснення належного патронажу щодо неповнолітніх, які перебувають у спеціальних виховних установах або звільнені з них, сприяння їх соціальній адаптації та реінтеграції, зокрема, шляхом забезпечення таких неповнолітніх соціальним житлом, надання допомоги у працевлаштуванні, отриманні освіти.

Крім того, на сьогодні реалізується багато проектів, якими координується питання запровадження іноземного досвіду з питань пробації: Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» і Проект технічної допомоги між Урядами Канади та України «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні». Вагомим кроком запровадження пробації стало прийняття Закону України «Про пробацію» [6], завдяки якому в державі розпочалось запровадження принципово нової системи заходів кримінально-виправного характеру зі сталим орієнтиром на міжнародні стандарти.

Враховуючи позитивний зарубіжний досвід, Законом України «Про пробацію» визначено, що пробацією є система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Пробація може застосовуватися виключно за рішенням суду.

На цьому етапі орган пробації створюється у складі Державної кримінально-виконавчої служби України шляхом реорганізації кримінально-виконавчої інспекції, яка забезпечує виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Для реалізації завдань пробації збільшується обсяг повноважень працівників: на відміну від працівника кримінально-виконавчої інспекції, працівник пробації набуває статусу учасника

кримінального процесу з відповідними обов'язками та правами.

Взагалі поняття «пробація» вживається у декількох значеннях: 1) як концепція соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами; 2) як ієрархічна організаційна структура; 3) як орган державної влади (служба); 4) як умовне винесення вироку або як умовне звільнення від покарання з випробуванням; 5) як специфічний процес виконання альтернативних покарань; 6) стан, у якому перебуває злочинець упродовж певного терміну: злочинець (probationer) перебуває «на пробації», тобто під пробаційним наглядом (on probation, under probation supervision); 7) як з'єднувальна ланка між кримінальним процесом, виконанням покарань і соціальною роботою [7, с.148].

Л. Г. Остапчук вважає, що пробація – це, перш за все, система наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду згідно із законом до засуджених, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Вона умовно поділяється на досудову, наглядову та пенітенціарну і включає низку заходів, зокрема: забезпечення суду досудовими виступами про обвинувачених; виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадських робіт; виправних робіт; здійснення нагляду за засудженими; соціально-виховної роботи із засудженими; реалізація апробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; підготовка до звільнення засуджених, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк [8, с.165-166].

Якщо говорити про головні функції служби пробації, то на думку вітчизняного вченого

Д. В. Ягунова, до них відносяться: робота в судах, коли офіцери пробації вивчають особу злочинця, який притягується до кримінальної відповідальності, і надають відповідні рекомендації суддям щодо міри покарання (так звані досудові доповіді (pre-sentence reports) або досудові дослідження (pre-sentence investigations); нагляд за правопорушниками під час виконання альтернативних покарань та надання їм соціальних послуг, що передбачає візити додому злочинця, кооперацію з установами з питань працевлаштування і охорони здоров'я, релігійними організаціями та іншими соціальними службами; надання соціальних послуг ув'язненим та підготовка їх до звільнення; надання допомоги потерпілим від злочинів та сприяння у налагодженні діалогу між потерпілим та злочинцем; робота у сім'ї [9, с. 61-63].

Однією з найважливіших функцій, яку виконує служба пробації, є досудова; вона здійснюється на стадії розслідування злочину, одночасно з проведенням інших слідчих дій, покладених на органи дізнання та слідства. У ході виконання досудової функції забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для цієї особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її ресоціалізації у в'язниці чи на волі. Ця функція отримала назву «соціальне дослідження особистості підсудного»; вона має велике значення не лише тому, що її здійснення дає суду можливість отримати додаткову інформацію про злочинця, яка не завжди може бути отримана в ході слідства та судового засідання. Ця інформація потрібна також працівникам служби пробації для розробки програми ресоціалізації злочинця, якщо йому судом буде

призначено альтернативний вид кримінального покарання. У випадку ж призначення підсудному позбавлення волі, дані про нього стануть основою програми виховного впливу на нього у в'язниці [10, с.138].

Наглядова функція органів пробації полягає у здійсненні нагляду та проведенні соціально-виховної роботи щодо засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, який буде проводитись у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації. Наглядові функції щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, здійснюватимуться на підставі апробаційних програм, що призначаються таким особам за рішенням суду [11, с.107].

Тепер орган пробації, крім виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, здійснюватиме пробаційний нагляд, що передбачає як контроль за поведінкою, так і індивідуальний план соціальної, психологічної допомоги, про-

філактичних і виховних заходів, які базуються на проведеній оцінці ризику вчинення повторного злочину та потреб правопорушника. Виправданим є те, що за рішенням суду щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, будуть застосовуватися пробаційні програми психокорекційного змісту (наприклад, подолання агресивної поведінки, шкідливих звичок, психологічних проблем) або соціально-реабілітаційні програми (набуття позитивних соціальних звичок) [12, с.110].

А. І. Богатирьов пропонує систему запобігання вчинення злочинів особами, які перебувають на обліку в органі пробації, крім трьох основних функцій (регулятивної, охоронної та виховної), доповнити такими функціями, як мотиваційна (зміна мотивації та потреб засудженого); причинно-наслідкова (усунення причин та обставин, що вплинули на девіантну поведінку, негативних особистісних рис, негативного оточення); орієнтовно-смілова (позитивна зміна особистісних орієнтирів та пере-

конань, світогляду засудженого); саморегулятивна (самоконтроль та саморегуляція психічних станів, законослухняна самокерована поведінка) [13, с.177].

Дослідивши зміст діяльності уповноваженого органу з питань пробації, уявляється необхідним підсумувати, що кожен із видів діяльності установ та органів виконання покарань передбачає відповідні провадження й процедури, які здійснюються уповноваженими суб'єктами відповідно до встановлених норм. Уявляється, що запровадження пробації дасть можливість зосередити функції виховної, профілактичної, психологічної, соціальної та наглядової роботи із засудженими до альтернативних покарань у повноваження спеціального органу з питань пробації. Відповідно, будуть розроблятися та удосконалюватися нові шляхи, напрями та інструменти роботи із засудженими особами, які передбачатимуть більш індивідуальний, а не «шаблонний» підхід до кожного конкретного випадку. ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №№ 3-4. – Ст. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
2. Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 08.11.2012 р. № 631/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>
3. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями : Міжнародний документ від 30.08.1955 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_212
4. Тарасова М. В. Стан впровадження пробації в Україні / М. В. Тарасова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С. 90-93.
5. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24.05.2011 р. № 597/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>

6. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
7. Ягунов Д. В. Що стоїть на заваді створення служби пробації в Україні (до питання про створення національної моделі пробації) / Д. В. Ягунов // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. наукових праць з питань європейської інтеграції та права. – 2011. – Вип. 6. – С.146-173.
8. Остапчук Л. Г. Служба пробації або ребрединг Кримінально-виконавчої інспекції України / Л. Г. Остапчук // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2015. – № 3. – С.162-170.
9. Ягунов Д. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура / Д. Ягунов // Відновне правосуддя в Україні. – 2007. – № 1. – С. 60-64.
10. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробації в ювенальній юстиції / О. Беца // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – №№ 1-2. – С.134-146.
11. Староста І. Пробація – реформа чи імітація? / І. Староста // Юридичний журнал. – 2015. – № 3(153). – С.107.
12. Алексєєв І. Пробація – крок до імплементації міжнародних стандартів у сфері юстиції / І. Алексєєв // Юридичний журнал. – 2015. – № 3(153). – С.109-110.
13. Богатирьов А. І. Запобігання злочинності серед осіб, які перебувають на обліку в органі пробації: теоретико-прикладний аналіз детермінантів / А. І. Богатирьов // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 1. – Т. 3. – С.175-178.

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ

В. В. Карелін

Стаття присвячена розгляду проблеми змісту діяльності уповноваженого органу з питань пробації. Виокремлено прогресивні ідеї щодо необхідності підвищення ролі та місця уповноваженого органу з питань пробації. Встановлено, що інститут пробації в Україні є відносно новим, а саме – на сьогодні орган пробації створюється у складі

Державної кримінально-виконавчої служби України шляхом реорганізації кримінально-виконавчої інспекції. Проаналізовано головні функції служби пробації.

Ключові слова: Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба України, кримінально-виконавча система, уповноважений орган з питань пробації, функції пробації, кримінальна юстиція.

Стаття надійшла до редакції: 14.03.2017.